

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

ЗЕЛЕНСЬКОГО Максима Сергійовича

на тему: «Механізм зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 051 – «Економіка»,

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Сучасний етап розвитку агропромислового виробництва України характеризується поєднанням глибоких трансформаційних процесів та зростанням ризиків, пов'язаних із нестабільністю інституційного середовища, воєнними викликами та обмеженістю ресурсного забезпечення. За таких умов особливої гостроти набуває проблема функціонування тіньових економічних відносин, які деформують механізми державного регулювання, ускладнюють реалізацію стратегічних цілей аграрної політики та знижують результативність використання земельних і фінансових ресурсів.

Наявність значних обсягів неформальної зайнятості, прихованих доходів і непрозорих земельних операцій у агропромисловому виробництві негативно впливає на формування економічної безпеки держави, стримує розвиток сільських територій і ускладнює запровадження принципів сталого розвитку. Водночас сучасні умови господарювання вимагають переходу від фрагментарних заходів протидії тінізації до впровадження цілісних і системних механізмів її зниження, адаптованих до галузевої специфіки аграрного сектору.

Особливої актуальності дослідження набуває з огляду на потребу вдосконалення інституційних, організаційно-економічних та антикорупційних інструментів управління агропромисловим виробництвом, а також розширення використання цифрових і геоінформаційних технологій для підвищення прозорості господарських процесів. У цьому контексті наукове обґрунтування механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві є своєчасним і таким, що відповідає актуальним потребам розвитку аграрної сфери України.

Доцільність проведеного дослідження підтверджується участю здобувача в наукових дослідженнях, які мали місце у Державному біотехнологічному університеті на кафедрі менеджменту, бізнесу і адміністрування Державного біотехнологічного університету «Стратегічні засади розвитку систем управління інноваційно-інвестиційною та

господарською діяльністю суб'єктів господарської діяльності» (№ державної реєстрації – 0122U201108).

Основні результати дослідження, їх наукова новизна

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії та науковими працями здобувача дозволяє визначити основні положення, які характеризуються науковою новизною.

За результатами проведеного дослідження в якості наукової новизни Зеленського М.С.

вперше:

- запропоновано модель оцінки прихованого безробіття та прогнозування кількості осіб, які можуть працювати в неформальному секторі (на прикладі Харківської області), що дозволяє не лише визначати фактичні масштаби тіньової зайнятості, але й прогнозувати тенденції розвитку тіньового ринку праці. Це забезпечує можливість прийняття більш обґрунтованих управлінських рішень у сфері регулювання ринку праці та формування політики зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві.

удосконалено:

- напрями державної політики регулювання рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, що на відміну від існуючих включає дієву підтримку розвитку і компенсацію втрат господарюючих суб'єктів, запровадженню аудиту навколишнього середовища, податкової амністії тощо, та відповідають міжнародним стандартам зниження рівня тіньової економіки;

- методичний підхід до визначення впливу рівня тіньової економіки на економічну безпеку країни, який дозволяє прогнозувати значення впливу та доводить залежність між фактичними й прогнозованими показниками економічної безпеки;

- механізм зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, що базується на комплексному підході та інтегрує інституційні, антикорупційні, організаційні, економічні й фінансові складові. Запропоновано проблемно-цільовий підхід для цільового спрямування ресурсів на ключові причини тіньової економіки та формування цілісної стратегії їх подолання, що забезпечує ефективність реалізації механізму;

- методичний підхід щодо аудиту земельних ресурсів територіальних громад, який на відміну від існуючих включає оцінку задоволення потреб споживачів та зацікавлених сторін, а також передбачає

використання системи показників для об'єктивної оцінки стану розвитку громади у контексті зменшення тіньової економіки.

набули подальшого розвитку:

- визначення механізму агропромислового виробництва як інтегрованого господарського механізму з інституційним, організаційним, економічним та фінансовим компонентами, а також трактування тіньової економіки як недекларованої та нелегальної діяльності, що охоплює економічні, правові, соціальні, культурні та екологічні аспекти;

- напрями отримання вихідних даних для оцінювання рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, зокрема через використання цифрових слідів, великих даних (Big Data), патернів та інших інноваційних джерел інформації, що забезпечує підвищення достовірності та повноти результатів оцінювання. Особливу увагу приділено вихідним даним, які відображають різні аспекти економічної діяльності в агропромисловому виробництві та можуть бути використані для визначення рівня тіньової економіки;

- визначення небезпек в агропромисловому виробництві внаслідок великомасштабного збройного конфлікту, зокрема погіршення якості земель та вилучення непридатних площ. Обґрунтовано, що чинні методики оцінки збитків не адаптовані до воєнних умов, а поширеність тіньових схем у земельних відносинах підсилює тінізацію агросектору. Для підвищення ефективності контролю запропоновано використання сучасних геоінформаційних систем, що забезпечують прозорість та своєчасне виявлення тіньових практик;

- комплексні пропозиції щодо інституційного регулювання зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві. Сформовано структурно-інституційний концепт функціонування агропромислового виробництва, що інтегрує правові, організаційні, фінансові, антикорупційні та контролюючі механізми та забезпечує ефективну координацію та інтеграцію всіх складових для досягнення стійкого розвитку агропромислового сектору.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи Зеленського М.С. ґрунтуються на використанні широкої інформаційної бази. Обсяг опрацьованої наукової літератури, зібраний фактичний матеріал та власні напрацювання автора дозволили логічно викласти матеріал та зробити конкретні пропозиції.

У дисертації визначено мету дослідження, яка полягає в обґрунтуванні теоретичних засад, методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві. Об'єктом дослідження є процеси формування, функціонування та впливу тіньової економіки на агропромислове виробництво в Україні. Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методичних та прикладних аспектів механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, що спрямований на легалізацію економічних процесів і забезпечення сталого розвитку аграрного сектору. Зазначені компоненти – мета, об'єкт та предмет – логічно поєднані в цілісне наукове дослідження відносно вирішення поставленої проблеми.

Завдання, які були поставлені та вирішені, включають: дослідити понятійний апарат тіньової економіки та узагальнити теоретичні підходи до визначення структури і функціонування механізму в агропромисловому виробництві; систематизувати існуючі методи вимірювання і оцінювання рівня тіньової економіки та обґрунтувати пропозиції з удосконалення системи інформаційного забезпечення для підвищення точності й достовірності методичних підходів; запропонувати заходи в сфері регулювання державної політики щодо зниження рівня тіньової економіки з урахуванням зарубіжного досвіду; визначити негативні наслідки великомасштабного збройного конфлікту для агропромислового виробництва, оцінити стан земель сільськогосподарського призначення; дослідити вплив рівня тіньової економіки на економічну безпеку країни; проаналізувати інституційні механізми регулювання тіньової економіки в агропромисловому виробництві і розробити рекомендації щодо їх вдосконалення для ефективного зниження її рівня; розробити структурну модель механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві; розробити та апробувати статистичну модель аналізу і прогнозування рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві на основі оцінки прихованого безробіття та чисельності зайнятих у неформальному секторі; дослідити теоретичні основи та концептуальні підходи до проведення земельного аудиту територіальної громади та розробити практичні інструменти й методи його здійснення.

Для вирішення поставлених завдань було використано широке коло наукових методів: системний аналіз (для визначення взаємозв'язків між чинниками формування тіньової економіки в агропромисловому виробництві, оцінювання масштабів і динаміки її поширення, виявлення ключових причин і наслідків прихованих економічних процесів, а також формування концептуальних засад механізму її зниження); абстрактно-логічний метод (уточнення сутності базових понять, категорій і визначень, пов'язаних із

тіньовою економікою та господарським механізмом, а також для формування концептуальних підходів до детінізації агропромислового виробництва); статистичні методи (застосовано для обробки офіційних статистичних даних - валового внутрішнього продукту, рівня зайнятості, податкових надходжень); проблемно-цільовий підхід (ідентифікації ключових проблем тіньової економіки та обґрунтування цільових заходів щодо їх подолання, а також формування комплексного механізму регулювання агропромислового виробництва); методи прогнозування (оцінювання та прогнозування рівня тіньової економіки й динаміки розвитку неформального ринку праці); комплексний підхід (проведення аудиту земельних ресурсів територіальних громад на засадах парадигми сталого землекористування, що інтегрує економічні, екологічні та соціальні чинники з метою ефективного виявлення та зниження проявів тіньової економіки).

Положення дисертаційного дослідження, які включають наукову новизну, опубліковані у відповідних працях та обговоренні на наукових конференціях. Сформульовані у дисертації наукові результати, висновки та пропозиції належать безпосередньо автору і є його науковим доробком, що дозволяє вважати внесок здобувача достатнім.

Все вищезазначене підтверджує структурність та логічність дисертацій, що дозволяє вважати її повністю завершеним, сучасним та актуальним науковим дослідженням.

Повнота опублікування та достовірність основних положень дисертації

Наукові положення, висновки й рекомендації, що сформульовані в дисертації, є достовірними. Достовірність забезпечено використанням значного обсягу матеріалів офіційної статистики України і підтверджується глибоким аналізом фундаментальних наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених з проблематики тіньової економіки, аграрного виробництва, земельних відносин та економічної безпеки. Крім того, обґрунтованість результатів підсилюється застосуванням сучасних методів дослідження, серед яких системний та абстрактно-логічний аналіз, статистичне оцінювання, моделювання економічних процесів, прогнозування, а також комплексний підхід до аудиту земельних ресурсів із використанням цифрових і геоінформаційних технологій.

Робота відрізняється системністю, структурною послідовністю викладення ключових положень, які формують цілісне бачення вирішення поставленої проблеми, що підтверджується положеннями наукової новизни, які повно висвітлені в публікаціях здобувача. Представлені в дисертації

теоретичні та практичні наробки відрізняються глибиною та науковою обґрунтованістю. Велика кількість використаної літератури вітчизняних та закордонних дослідників дозволяє підтвердити широкий кругозір здобувача та глибинний аналіз попередніх досліджень у предметній сфері. Стиль викладення матеріалів дослідження відповідає вимогам, які висуваються до наукових праць відповідного рівня.

У першому розділі дисертації обґрунтовано концептуальні підходи до формування механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, уточнено його сутність і зміст з урахуванням сучасних викликів сталого розвитку, цифровізації та глобалізації. Проведено систематизацію методів оцінювання рівня тіньової економіки та обґрунтовано доцільність їх інтеграції з використанням сучасних цифрових і геопросторових даних. Узагальнено зарубіжний досвід детінізації та визначено напрями його адаптації до українських умов із акцентом на інституційні та антикорупційні аспекти.

У другому розділі здійснено комплексний аналіз сучасного стану агропромислового комплексу України та впливу воєнних дій на ефективність аграрного виробництва й використання земельних ресурсів. Встановлено поширеність тіньових схем у земельних відносинах як ключового чинника тінізації агросектору та обґрунтовано доцільність застосування геоінформаційних систем для підвищення прозорості управління. Доведено невідповідність національних оцінок рівня тіньової економіки фактичному стану та визначено обернений зв'язок між масштабами тінізації й рівнем економічної безпеки держави.

У третьому розділі розроблено структурно-інституційний механізм зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, що включає інституційний, антикорупційний, організаційно-економічний та фінансовий блоки. Обґрунтовано необхідність комплексного та проблемно-цільового підходу до детінізації та застосування стратегічного прогнозування. Запропоновано впровадження земельного аудиту на рівні територіальних громад із використанням ГІС як інструменту підвищення прозорості, зниження корупційних ризиків і забезпечення сталого розвитку.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

Основні положення у дисертації, що виносяться на захист, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, загальні висновки показують, що дисертація Зеленського М.С.. спрямована на теоретико-методичне і практичне розв'язання важливих наукових завдань у сфері

дослідження механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві.

Наукові результати дисертації висвітленні в 10 працях, з них у наукових виданнях, включених до наукометричних баз Scopus та Web of Science – 2, у наукових фахових виданнях України – 4, у матеріалах наукових конференцій – 4, що відповідає вимогам відносно повноти висвітлення результатів наукових досліджень здобувача.

Підтвердження практичної значущості отриманих результатів відображено в довідках, які надали Роганська селищна рада Харківського району Харківської області (довідка № 06-01-09-53 від 23.03.2023 р.) та Агропромислове товариство з обмеженою відповідальністю «Харківплемсервіс» Харківського району Харківської області (довідка № б/н-2023 від 16.02.2023 р.). Теоретичні та методичні положення дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі Державного біотехнологічного університету.

Оцінка структури дисертації, мови та стилю викладення

Дисертаційна робота Зеленського М. С. складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури. Робота включає 26 таблиці та 47 рисунків. Список літератури дисертаційної роботи охоплює 252 найменування праць вітчизняних і зарубіжних вчених. Загальний обсяг – 288 сторінок, з них основний текст викладено на 223 сторінках. Послідовність розкриття наукових положень у структурі дисертації є логічною, та не включає протиріч або недоведених тверджень, що дозволяє розглядати її як виважений, цілісний та завершений науковий твір. Дана робота представлена українською мовою, а також відповідає всім вимогам щодо оформлення структурних елементів та ступеню академічної доброчесності.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертація є самостійно написаною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей та результатів без оформлення належного цитування. Отже, робота відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права, надає достовірно об'єктивну інформацію про результати власної наукової діяльності. Таким чином, вважаємо, що у дисертаційному дослідженні Зеленського М.С. «Механізм зниження рівня

тіньової економіки в агропромисловому виробництві» відсутнє порушення академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертантом результатів, варто відзначити наступні дискусійні положення зауваження до змісту дисертаційної роботи.

1. Попри детальний огляд загальноекономічних концепцій тіньової економіки, у підрозділі 1.1. обмежено висвітлено галузеві особливості її проявів в агропромисловому секторі (земельні відносини, сезонність зайнятості, дрібнотоварний характер господарювання). Посилення акценту на цих специфічних рисах сприяло б більш чіткому обґрунтуванню обраного об'єкта дослідження.

2. Автор обґрунтовано наголошує на неможливості прямого копіювання зарубіжних практик в українських умовах, однак додаткове виокремлення критеріїв адаптації іноземного досвіду до агропромислового виробництва України дозволило б чіткіше окреслити межі та умови його практичного застосування (підрозділ 1.3).

3. У підрозділі 2.3. розгляд впливу воєнних, соціально-економічних і міграційних чинників на динаміку тіньової економіки є актуальним і логічним, проте їх систематизація за групами ризиків або часовими періодами (довоєнний, воєнний, післявоєнний) могла б сприяти кращій структурованості матеріалу та узгодженості з подальшими практичними рекомендаціями.

4. Підрозділ 3.2. відзначається ґрунтовністю та комплексністю викладу, оскільки охоплює широкий спектр інституційних, організаційних, економічних і фінансових інструментів зниження рівня тіньової економіки. Водночас для посилення прикладної спрямованості доцільним могло б бути чіткіше структурування запропонованих заходів за пріоритетністю та часовими етапами їх реалізації.

5. Запропонований комплексний підхід до земельного аудиту на засадах сталого землекористування заслуговує на позитивну оцінку, однак практичну реалізацію методики доцільно було б додатково проілюструвати прикладом конкретної територіальної громади або типовим сценарієм її застосування в умовах обмежених ресурсів органів місцевого самоврядування.

Викладені зауваження переважно мають дискусійний характер і суттєво не впливають на позитивну оцінку наукових положень дисертації.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Зеленського Максима Сергійовича на тему «Механізм зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка, є завершеною науковою працею і містить нове вирішення науково-практичного завдання щодо механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві.

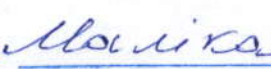
Мета роботи, поставлені та розв'язані в ній завдання, основні наукові результати свідчать про те, що дисертаційна робота відповідає спеціальності 051 «Економіка». Опубліковані праці здобувача відображають зміст дисертації та результати наукового дослідження. Основні положення дисертаційної роботи обговоренні та схвалені на всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Дисертаційна робота Зеленського Максима Сергійовича виконана з дотриманням норм академічної доброчесності на належному теоретичному та практичному рівнях. За своїм змістом, структурою, актуальністю, оформленням та розробленими рекомендаціями відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44, а її автор Зеленський М.М. заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

головний науковий співробітник
ННЦ «Інститут аграрної економіки»,
д.е.н., проф., академік НААН

Микола МАЛІК

Підпис 
Зав. відділу наукових кадрів, аспірантури
і спецради ННЦ «Інститут аграрної економіки»

